

РЕГІОНАЛЬНА ВИЩА ОСВІТА ЧЕРНІГІВЩИНИ У 20-Х рр. ХХ ст.

У статті з'ясовано вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів на процес становлення та діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини як осередків творення нового українського інтелігента у 20-і роки ХХ ст.

Останнім часом серед наукового загалу поживався інтерес до вивчення історії України 20-30-х років ХХ ст., що пояснюється насамперед прагненням викрити сталінізм, дослідити суть тоталітарної влади та показати її історичні витоки. Глибоке наукове дослідження цих проблем є одним з гарантів незворотності позитивних змін у суспільстві. Все частіше з'являються публікації, присвячені окремим напрямкам визначеної теми, в тому числі й історії формування нової української інтелігенції. Інформацію за означеною темою можна отримати у роботах М.Т.Безотосного [1], Г.В.Касьянова [2], В.М.Даниленка [3], В.М. Шкварчука [4], І.Я.Шупака [5]. Водночас залишається майже недослідженою проблема утвердження вузькофахової регіональної вищої освіти взагалі і Чернігівщини зокрема як бази творення нового українського інтелігента в умовах «диктатури пролетаріату» у 20-і роки ХХ ст. Отже, використовуючи історичні та історіографічні джерела у межах досліджуваного часу, з'ясуємо вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів на процес становлення та діяльності вищих навчальних закладів Чернігівщини як осередків творення нового українського інтелігента.

Освітня система нашої держави протягом першого десятиліття панування радянської влади потерпала від реформаторських експериментів нових революційно налаштованих керівників, які діяли за принципом негайного руйнування здобутків минулого заради примарного щасливого майбутнього. Вся дореволюційна вища школа з її академічністю видалась українському більшовицькому уряду регресивно патріархальним пережитком минулого. Тому у цей період були проведені кардинальні зміни в системі української вузівської освіти. Створювались такі умови, за яких українські інституції повинні були видавати суспільству насамперед ідеологічно заангажованого, фанатично налаштованого пропагандиста вигідної політики, а в контексті – спеціаліста певної галузі економіки.

Керівництво освітою спочатку здійснювали Всеукраїнський революційний комітет і створена при ньому Комісія освіти, а після їх реорганізації 19 лютого 1920 р. – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет, Рада народних комісарів і Наркомат освіти республіки. Наркомом освіти було призначено Г.Ф.Гринька. Для керівництва вищою освітою у складі Наркомату освіти створювався відділ вищої школи [6, 54]. У серпні 1920 р. з метою утвердження на теренах України вузькофахової спрямованості вузівської системи освіти з трудовим принципом навчання в Наркоматі освіти УСРР був створений Укрголовпрофос, а пізніше Головпросвіт, який очолив Я.П.Ряппо [7, 68].

У цей період мережа вищих навчальних закладів Чернігівщини була не надто розгалуженою. На території губернії діяли Чернігівський і Глухівський

© Мошик Ірина Вікторівна – учений секретар Державного історико-культурного заповідника у м.Глухові.

учительські інститути та Ніжинський історико-філологічний інститут. Вони мали педагогічну спрямованість, адже сільськогосподарський напрямок розвитку економіки Чернігівщини і зумовлював необхідність більшої кількості учительських кадрів для сільських шкіл. Ніжинський історико-філологічний інститут мав вищий навчальний статус, ніж Чернігівський чи Глухівський, а освіта його випускників прирівнювалась до університетської: «Историко-филологический институт имеет целью приготовление учителей для средних учебных заведений. До настоящего времени выполнял задачу – давать своим воспитанникам высшее историко-филологическое образование, равное университетскому» [8, 13-13 зв.]. Маючи сталі освітні традиції, ніжинський вуз намагався зберегти їх і при новій владі, котра зорієнтовувала українську вищу освіту у вузькопрофесійному напрямку і урівнювала спеціалізовані вузи: «Руководство полагает, что историко-филологический институт Нежина отнюдь не подлежит преобразованию по типу Глуховского или Черниговского. Такое преобразование лишает край возможности получить подготовленных преподавателей с познаниями более высокой степени чем в Глуховском или Черниговском институтах. Мы полагаем, что за Нежинским институтом и далее должна остаться его двойственная функция: во-первых институт высшего научного образования и во-вторых высшего педагогического института» [8, 14]. На деякий час керівництву вдалося затримати процес кардинального реформування ніжинського вузу. В Укрголовпрофобрі погодилися залишити за інститутом назву науково-педагогічний, але його статут не затвердили [8, 67]. Прагнення керівництва вузу не збігалися з планами Наркомату освіти щодо вибудування нової системи української вищої освіти, тому інститут на початку 20-х років зазнав нових реформаційних перетворень. Постановою Наркомату освіти від 7 червня 1921 р. науково-педагогічний інститут перейменовувався у Ніжинський інститут народної освіти з двома факультетами – робітничим і соціального виховання [9, 209].

У 1919 р., реорганізуючи учительські інститути у педагогічні, влада намагалася якнайшвидше створити армію напівосвічених, але ідеологічно загартованих представників освітнього фронту, які впроваджували б новий світогляд серед широкого загалу. Тому 10-15 травня 1919 р. колегія Чернігівського губернського відділу народної освіти під головуванням завідувача губернського відділу народної освіти т.Ідліса та завідувача підвідділу підготовки учителів т.Павловича за участю представників Чернігівського і Глухівського учительських інститутів К.П.Ягодовського, В.К.Федоренка, С.І.Воробйова, П.К.Федоренка, С.В.Савинського, І.П.Львова розглянула це питання і ухвалила рішення про зосередження підготовки вчителів для трудшкіл I і II ступенів у педагогічних інститутах. Викладання дисциплін мало відрізнятися від традиційного дореволюційного: «...желательно, чтобы постановка преподавания в педагогических вузах не повторяла ошибки старых высших учебных заведений, ставивших себе основной целью обогащение студентов теоретическими познаниями. Пединститут кроме развития интеллекта должен развивать в студенте дух критицизма и стремления к самостоятельности» [10, 14]. Колегія підкреслювала, що інститут мусив випускати не спеціалістів-учених, а спеціалістів-педагогів [11, 2].

14 вересня 1919 року проект реформи інститутів був поданий на розгляд і ухвалений Радою робітничої і селянської оборони України [12, 10].

В Україні на початку 20-х років у гуманітарній сфері склалася своєрідна ситуація. Нарком освіти України Г.Ф. Гринько разом із своїм заступником Я. Ряпо виступили авторами оригінального проекту організації освіти й науки, який враховував специфіку тогочасної соціально-економічної ситуації в Україні.

Освітню піраміду увінчувала Академія наук зі своїми науково-дослідними установами і кафедрами, де готувалися вчені спеціалісти найвищої кваліфікації. Інститути склали вищий щабель вузівської структури, а їхні випускники отримували кваліфікацію інженерів, педагогів, агрономів. Технікуми в 1920 р. у

схемі системи освіти кваліфікувалися як середні навчальні заклади, але вже в 1922 р. їм відводилася роль вищої навчальної установи, що готувала вузьких спеціалістів – майстрів, помічників інженерів, інженерів вузького фаху, агрономів тощо. Але інститути, на відміну від технікумів, були вузами з ширшим теоретичним курсом, готували організаторів-керівників для широких галузей господарства та державного будівництва. Якщо в технікумах спеціалізація провадилася уже з першого курсу, то молодші курси інститутів займалися теоретичною підготовкою [6, 72]. З метою полегшення робітничо-селянській молоді вступу до інститутів при них відкривалися так звані робітничі факультети (робітфаки), на які покладалося завдання підготовки молоді до сприйняття інститутських курсів. Вони і займали проміжну ділянку між профшколою та вищими навчальними закладами.

Саме в цей час починає відлік свого існування ще один ВНЗ Чернігівщини. 1920 р. у м.Шостці Чернігівської губернії відкривається вищий технічний навчальний заклад, який отримує назву хіміко-технологічного технікуму. Управляючим (ректором) призначається професор О.Н.Машкин, політичним комісаром І.Г.Настюха [13].

Шосткинський технікум був організований на базі технічного училища, створеного восени 1917 р. Він мав 3 факультети: робітничий, механічний і хімічний, причому механічний складався з трьох відділень: з експлуатації двигунів внутрішнього згорання і парових машин, з обробки металів та дерева, електротехнічного відділення сильних і слабких струмів [14, 2]. У травні 1921 р. при технікумі був відкритий дворічний робітничий факультет, деканом якого став І.Г.Настюха [15, 59; 6]. Новостворений Шосткинський робітфак деякий час носив ім'я Х.Г.Раковського [16, 374]. Таким чином, Шосткинський хіміко-технологічний технікум у поєднанні з робітничим факультетом був заснований як вищий навчальний заклад у 1921 р., у період початку функціонування радянської тоталітарної держави, і саме на нього покладалося завдання створення у регіоні нової радянської технічної інтелігенції, яка б повністю відповідала духу державного замовлення: «Задача этого учебного заведения заключалась в подготовке средне-технических кадров из среды рабочего класса и беднейшего крестьянства, способных заменить чужих и враждебно настроенных специалистов» [17, 1].

Не остання роль у вихованні людини нового типу відводилася провінційним педвузам з факультетами соціального виховання. В рамках виконання цих завдань 23 березня 1921 року була скликана перша Всеукраїнська нарада, яка схвалила нову систему народної освіти. У відповідності з рішенням наради Наркомос УСРР у травні видав тимчасову інструкцію, яка вимагала від місцевих органів народної освіти практично ставити питання про створення радянських інститутів народної освіти [18, 109]. У контексті виконання інструкції постала проблема необхідності ліквідації одного або навіть двох педвузів Чернігівської губернії, що викликало жваву дискусію серед їх керівництва [19, 24 зв.]. На даному реформаційному етапі усі три вузи отримали право на існування і були реорганізовані в інститути народної освіти. Так, поряд з Ніжинським ІНО з'явилися Чернігівський та Глухівський. Молодші курси були переведені на нові навчальні плани, а старші продовжували роботу за навчальними планами педагогічних інститутів. Восени 1921 року НКО своєю постановою залишив у периферійних педвузах тільки факультети соціального виховання з трирічним терміном навчання для підготовки викладачів семирічних шкіл і працівників дитячих закладів. Оскільки розпорядження про зміну інститутського профілю надійшло в період навчального року, перебудову доводилось робити в екстремальних умовах. Керівництво вузів не встигало своєчасно не тільки виконувати вказівки щодо блискавичної реорганізації навчальних закладів, а навіть повноцінно осмислити і зрозуміти суть цих реорганізацій.

У Глухівському ІНО ніяк не могли визначитися з необхідністю ліквідації факультету професійної освіти і запровадження єдиного факультету соціального

виховання: «З надзвичайним подивом інститут отримав нову вказівку відділу підготовки шкільних працівників від 10 лютого за № 60/782 про повну ліквідацію попередніх триместрів на протязі теперішнього триместру. Майже в той самий день інститут отримав вказівку від Губпрофосвіти від 24.02.1922 року № 945 про ліквідацію старших курсів інституту на протязі двох років. В кінці кінців Губпрофос направив інституту копію навчального плану, затвердженого для Ніжинського ІНО, в якому про ліквідацію нічого не сказано» [20,135-136]. Керівництво інституту (ректор К.Ягодовський та декан факультету соціального виховання Я.Колубовський), працівники дореволюційної школи, які звикли до відповідальності при вирішенні нагальних проблем і не вміли працювати за безпечіальною вказівною системою, проявили ініціативу щодо трактування навчального плану відповідно до місцевих умов та потреб того ж таки Глухівського ІНО. Продемонстрована самостійність викликала бурю протесту з боку НКО: «...за планами Головпрофосу з 1921 року Глухівський ІНО функціонує у складі тільки одного факультету соціального виховання. Розпорядження Головпрофосу про реорганізацію Глухівського ІНО за навчальним планом факсоцвиху не можна розглядати тільки як досвід чи непорозуміння, а як проведення визначеної системи і плану» [20, 137]. Глухівчани виявили протест проти порушення інститутських традицій, який згодом був використаний Наркоматом освіти як одна із підстав для ліквідації вузу в середині 20-х років.

Схожа ситуація склалася і в Ніжинському ІНО. Розпорядженням губернського відділу професіональної освіти від 17.09.1921 року за № 2903 у цьому інституті була введена посада проректора, яку обійняв професор В.Семенов. 12.10.1921 р. розпорядженням за № 1500 доводилося до відома, що інститут не потребує посади проректора. Бюро Ніжинського ІНО, зважаючи на необхідність керівництва вузом у період тимчасової відсутності ректора, а також враховуючи численність функцій ІНО, особливо при відновленні матеріальної частини після довготривалої розрухи, звернулося з проханням до губпрофосу про винайдення можливості залишити посаду проректора і затвердити на ній професора Семенова [20, 93]. Але жодні аргументи до бажаного результату не привели. Відділ працівників освіти НКО УСРР сповістив, що «...в штаті ІНО з одним факсоцвихом (хоча в Ніжинському інституті на цей час ще існував факультет професійної освіти) передбачена тільки посада декана з правом проректора, на яку призначений т.Карпеко» [20, 96].

Подібні непорозуміння траплялися і в роботі Чернігівського інституту народної освіти. У середині 1924 р. другою Всеукраїнською конференцією з педагогічної освіти були запропоновані навчальні плани для факультету соціального виховання двох типів «А» і «Б». Враховуючи те, що для реалізації навчального плану типу «А» потрібна була велика кількість висококваліфікованих викладачів соціально-економічних дисциплін (Чернігівський ВНЗ не мав у своєму розпорядженні таких), фактично вистачало лише тих викладачів, які могли не підготувати рядового учителя за окремим комплексом споріднених дисциплін і зорієнтуватися на підготовку робітників організаторів і вихователів дитячого колективу як у трудшколах, так і у дитячих будинках, – був прийнятий навчальний план типу «Б» [21, 15]. Але вже в листопаді того ж 1924 р. у бюлетені ЧІНО зазначалось: «Состоявшаяся в сентябре сего года Всеукраинская конференция поставила крест над вопросом о плане соцвоса. Учебный план факсоцвоса «Б» был признан нежизненным» [22, 45].

Такі невиважені рішення Наркомату освіти обурювали професорсько-викладацький склад вузів. Зазначені навчальні заклади мали багаторічні глибокі освітні традиції, відмовлятися від яких доводилося досить болісно. Особливо це стосувалося нововведеного факультету соціального виховання. Не тільки Глухівський ІНО намагався відстояти традиційні освітні напрямки підготовки вузівського контингенту. Чернігівський та ніжинський інститути навіть об'єднали свої зусилля, щоб вибороти право вузів на підготовку студентів за сформованими сталими галузевими напрямками. 3 грудня 1921 р. до НКО України була надана

спільна доповідь керівництва двох вузів, у якій докладно і професійно обстоювалися питання збереження освітніх галузевих напрямків підготовки студентів. У ній наголошувалось, що «Черніговський край нуждается в научно-подготовленных специалистах – преподавателях математики, физики, химии, литературы, истории и языков. Часто специальные предметы в школах преподаются не специалистами (например математика – словесником, история – натуралистом)» [23, 39-39 зв.]. Зазначалося, що цю проблему регіону могли вирішити Чернігівський та Ніжинський ІНО. Вони виконали б роботу факультету професійної освіти в повному обсязі, частково доповнюючи один одного. Проте в Укрголовпрофосі вважали, що існування факультету професійної освіти відволіче потенційних студентів факультету соціального виховання. Доводячи безглуздість такого бачення, представники вузів наголошували, що Чернігівський і Ніжинський ІНО втратять інтелектуальний викладацький склад, адже на факсоцвісі відмовлялись працювати професори математики, біології, філософії [23, 40-40 зв.].

На жаль, ніякі переконливі докази не змогли змінити ставлення Наркомату освіти до питання облаштування провінційних вузів: «По вопросу о факте существования при ИНО факультета профобра отношение центра отрицательное, ввиду того, что этим нарушается план распределения факультетов ВУЗ по Украине» [23, 43]. Проте в Ніжинському ІНО факультет професійної освіти існував практично до 1923 р. і мав три відділи: літературний, лінгвістичний та соціально-економічний. Останній готував фахівців високої кваліфікації для середніх і вищих навчальних закладів, а також науковців. Факультет соціального виховання мав чотири відділи, де здійснювалась підготовка учителів історії, суспільствознавства, мови, літератури, математики, природознавства. Існував при інституті також робітничий факультет. З 1923 по 1932 рр. в ніжинському інституті було лише два факультети: соціального виховання з чотирма відділами (історико-економічним, літературно-мовним, фізико-математичним та агробіологічним) і робітничий з денним та вечірнім відділеннями, де здійснювалась підготовка молоді для вступу до вищої школи [9, 213-214].

У Чернігівському ІНО вже з осені 1921 р. існував факультет соціального виховання з трирічним строком навчання для підготовки викладачів семирічних шкіл і працівників дитячих закладів. Оскільки розпорядження про перепрофілювання вузу надійшло під час навчального року, перебудову роботи інституту було проведено лише частково: закрили основне відділення, натомість утворили підготовче, підсилили педагогічний цикл на першому курсі. Старші курси мали закінчувати інститут за старими навчальними планами [12, 13].

У Глухівському ІНО факультет соціального виховання теж почав діяти восени 1921 р. Його організація викликала певні труднощі у керівництві вузу. З одного боку, потрібно було пристосувати навчальний план до умов діючого інституту, з іншого – здійснити заходи щодо створення необхідного студентського контингенту нового факультету. Проблема з планом вирішилась відповідно до рекомендацій НКО України, а студентський контингент був залучений із випускників підготовчих курсів та осіб, які вступили до вузу за колоквиумом, – усього 63 особи. Факультет професійної освіти продовжував існувати до 1923 р. як ліквідаційні групи фізико-математичного, природничо-географічного та словесно-історичного відділень [24, 18-20].

Слід зазначити, що ставлення до факультету соціального виховання у всіх вузах Чернігівщини було не найкращим. По-перше, частина викладацького складу справедливо вважала соціальних неприємним, штучно створеним факультетом, на кшталт колишньої учительської семінарії, де читати лекції вважалося неprestижним, тому робота на такому факультеті розглядалася як тимчасова, і при нагоді кваліфіковані викладачі від неї відмовлялися без жалю. По-друге, більшість студентів факсоцвиху теж вважала своє перебування тут тимчасовим. Вони не мали абсолютно ніякого бажання займатися запропонованою справою, а вступали на факсоцвихи тільки тому, що зробити це було легше, ніж на інші

факультети вузів, і при першій-ліпшій можливості переводились до інших інститутів. Непопулярність серед широкого загалу і безперспективність спеціальності викликала навіть презирливе ставлення студентів до цього факультету [23, 82 зв.]. «Факультет соцвиху більшості був незрозумілим. Профосівці і значна кількість старих професорів дивились на нього з висока, вважали заняття на соцвисі дитячою забавкою» [25, 99]. Стара професура довгий час об'єктивно вважала, що наука сконцентрована лише на факультеті професійної освіти. Так були зорієнтовані і студенти, що стало однією з причин несерйозного ставлення їх до факультету соціального виховання.

Реорганізація педвузів в ІНО виявилася особливо невдалим реформаційним проектом. Інститути народної освіти зі штучно надуманими факультетами соціального виховання і професійної освіти готували педагогів-комплексників для системи соціального виховання. У процесі навчання вузька спеціалізація переважала над загальнотеоретичною підготовкою майбутніх педагогів. Усе це відповідним чином вплинуло на якість вузівської освіти.

У Чернігівському ІНО бідкались, що «... студенти часто й густо не мають ні знань, ні навиків, потрібних для успішної академічної роботи у вузі, що примушує значний час затримуватись на елементарній праці» [22, 30]. На таку ж проблему в роботі зверталася увага у Глухівському ІНО: «Обращает на себя внимание недостаточная степень грамотности студентов. Для борьбы с этим недостатком даются по некоторым предметам письменные работы» [24, 20]. Для більшості викладачів Ніжинського ІНО, які звикли мати справу зі студентами високої попередньої підготовки, освітній рівень нового вузівського контингенту був взагалі неприпустимим. Професор М.М.Бережков, відвідавши лекцію професора О.І.Покровського, зазначав: «Был на лекции А.И.Покровского о Востоке... Очень интересная лекция, особо, что касается Египта и Вавилона. Остроумная, блестящая лекция, но конечно, не по плечу, не по развитию наших институтских слушателей...» [9, 215]. Завдяки політиці нового радянського уряду щодо класового принципу добору студентської аудиторії, той контингент, який отримали вузи Чернігівщини на початку 20-х років, не міг ні фізично, ні інтелектуально сприймати вишукану академічну науку висококваліфікованого професорсько-викладацького складу.

Не кращою була успішність студентів Шосткинського хіміко-технологічного вузу. Тут гостро постала проблема наявності викладацьких кадрів, від вирішення якої і залежав рівень підготовки вузівського контингенту [26, 21зв.]. Місто вважалось традиційним промислово-робітничим осередком, тому мало приваблювало професорсько-викладацьку інтелігенцію. Якщо хімічний і механічний факультети були майже забезпечені спеціалістами, то робітфак потерпав від їх нестачі. Це зумовлювалося специфікою факультету (приймались студенти з надзвичайно низьким рівнем знань), що не приваблювало високоосвічених викладачів. Деякі студенти навіть не могли виконати прості математичні дії, тому що під час вступної кампанії основним принципом добору було робітничє соціальне походження.

На даному етапі «комуністичного будівництва» якість підготовки спеціалістів мало хвилювала керівництво країни. Після утвердження при владі більшовики прагнули закріпити свої політичні позиції з допомогою новоствореної робітничо-селянської інтелігенції, для формування якої створювалися всі умови (безоплатне (для цих верств населення) навчання, відкриття гуртожитків, прийом до вузів за направленнями комсомольських, партійних, профспілкових організацій, комітетів незаможних селян і т.п.) [27, 16]. Проте увесь цей процес проходив надто проблематично, болісно, важко, особливо для регіональних вузів, які фінансувалися за залишковим принципом. Розгалуження мережі вищих навчальних закладів випереджало ріст навчально-лабораторної бази і підготовку достатньої кількості викладачів.

Якісні перетворення розпочалися під час підготовки до нового 1924-1925 навчального року. Наркомат освіти спрямував усі свої зусилля на згортання мережі

вищих шкіл і зменшення норм прийому до вузів. У цей період був ліквідований найстаріший педагогічний вуз України – Глухівський інститут народної освіти.

Як зазначалося вище, Глухівський ІНО на початку 20-х років болісно сприйняв нововведення Наркомату освіти щодо запровадження факультету соціального виховання, а його керівництво досить наполегливо виборювало право збереження традиційних відділень. На жаль, ці намагання виявилися марними, а невизначеність професійного напрямку інституту зумовила зрив студентського набору у 1922 р. Подали заяви про вступ 24 особи (за планом – 44), тримали іспит – 19, зараховані – 9. Через недостатню підготовленість не витримали іспитів 10 осіб [28, 29]. Не пройшли співбесіду і пільговики – представники робітничо-селянської молоді [29, 18]. Зменшення кількості студентів сприяло прискоренню реорганізації інституту. І навіть збільшення студентського контингенту у 1923 р. до 118 осіб не зупинило ліквідаційних настроїв НКО [30, 57]. Однією із основних причин реорганізації Глухівського ІНО було нетипове проведення перереєстрації студентів інституту у 1923 р., коли радянська влада під приводом невідповідності соціального стану намагалася позбутися неблагонадійних представників вузівської молоді. Провівши перереєстрацію в інституті, керівництво не виключило із складу вузівського контингенту жодного студента. Натомість інші вузи регіону провели цю кампанію відповідно до владних вимог. Ніжинський ІНО втратив 50 студентів, Чернігівський ІНО – 18, Ніжинський робітфак – 22, Чернігівський робітфак – 11 [31, 112]. Звичайно, така неблагонадійність інститутського керівництва зумовила прискорення ліквідації вузу. Офіційно зазначалося, що держава не мала коштів утримувати три вузи подібного профілю в одному регіоні. Натомість Глухівська міська влада готова була підтримувати інститут місцевим коштом: «... принимая во внимание, что Глуховский ИНО обеспечен во всем том, что является базой для его дальнейшего существования и даже процветания, объединенное заседание президиума Уисполкома, Упарткома, Упрофобра постановило: в случае если Главпрофобр не сочтет для себя возможным предложить полное или частичное содержание ИНО из средств государства, то его возьмет на себя Глуховский Уисполком» [32, 18].

Однак наміри НКО уже ніщо не могло змінити. Постановою колегії Головпрофосу від 20.06 1924 р. та президії Головпрофосу від 26.06.1924 р. Глухівський ІНО було ліквідовано і все його майно передавалося чернігівському та ніжинському інститутам для зміцнення матеріальної бази.

У серпні 1924 р. у Глухові відкрилися трирічні педагогічні курси як навчальний заклад з правом наступництва. Яків Миколайович Морачевський (відомий глухівський краєзнавець) став їх першим директором [33, 6]. У 1925 р. педкурси було реорганізовано у педтехнікум, який готував учителів для початкової школи. Студентський контингент технікуму у 1925-1926 навчальному році складався із 115 осіб [34, 26].

Цікавим залишається той факт, що жоден із викладачів Глухівського ІНО не увійшов до штату новопосталого навчального закладу. К.Ягодівський на короткий термін з'являється у штаті професорського складу Чернігівського ІНО [33, 46], а потім його подальший трудовий шлях пов'язаний з вузами Ленінграда [35]. Я.Колубовський до початку 30-х років працював у Ніжинському ІНО [36, 1], О.Алексєєва, як і більшість викладачів вузу, поїхала працювати до новоствореного Луганського ІНО [35].

Саме такими тоталітарно-адміністративними методами була вирішена доля Глухівського ІНО. Вважалося, що колектив вузу (а це – переважна більшість викладачів, колишніх працівників дореволюційних середніх навчальних закладів, які мали широку всебічну підготовку, об'єктивно оцінювали реалії життя та ще не були занадто залякані діями репресивної радянської системи) досить демократично ставився до процесу навчання. Своїм прикладом вільнодумства щодо реорганізаційних нововведень він виказав тоталітарному уряду нелояльність та неблагонадійність, що загрожувало сталому існуванню радянської системи освіти

і зумовлювало незаангажоване сприйняття дійсності студентським загалом.

У 1920-і роки вища школа Чернігівщини переживала перехідний період, коли радянська влада реформувала всю сферу освіти в Україні, підганяючи її під свої ідеологічні трафарети. У цей час було розроблено власну українську концепцію та модель вищої освіти, яка, з одного боку, була виявом національної самобутності, а з іншого – підпорядковувалась ідеологічним постулатам тоталітарної держави, виконуючи загальнодержавне замовлення щодо творення нового українського інтелігента. Щонайбільше від реформаторських експериментів потерпали регіональні вузи, які не мали авторитетного захисту столичності і виявилися найпридатнішим матеріалом для відпрацювання сумнівних освітніх проєктів радянського керівництва.

1. Безотосний М.Т. Опір сталінізму в Україні (1920-1930 рр.) // УІЖ. – 1993. – № 2, 3.
2. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-30 років: соціальний портрет та історична доля. – К., 1991. – 175 с.
3. Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція. – К., 1991. – 95 с.
4. Шкварчук В. На казарменному становищі (нариси з історії Чернігівщини довоєнних років). – Чернігів, 2002. – 226 с.
5. Шупак І.Я. Підготовка спеціалістів в середній технічній школі УРСР (кінець 20-30-ті роки): Дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – Запоріжжя. – 1995. – 178 с.
6. Вища школа Української РСР за 50 років. К.: КДУ, 1968. – 539 с.
7. Культурне будівництво в Українській РСР. Збірник документів в двох томах. (1917 – червень 1941 рр.). – К., Держполітвидав УРСР, 1959. – Т. 1. – 880 с.
8. ДАЧО НВ. – Ф. Р-6121. – Оп.1. – Спр. 2.
9. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин: НДУ ім.Гоголя; ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 420 с.
10. ДАЧО. Ф. Р-608. – Оп. 1. – Спр. 416.
11. Там само – Ф. Р-1555. – Оп. 1. – Спр.11.
12. Півстоліття невтомної праці. Нарис історії Чернігівського державного педагогічного інституту. К., 1966. – 242 с.
13. Довідка ДАСО на запитання ШКМ. – 1968. // Із фондів Шосткинського міського краєзнавчого музею
14. ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 1153.
15. Там само – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 20.; ДАЧО. Ф. – Р-609. – Оп. 1. – Спр. 1.
16. ДАЧО – Ф. Р-674. – Оп. 1. – Спр. 293.
17. Развитие и опыт работы Шосткинського химико-технологического техникума. – Доповідна записка. – 1946. – 12 с. // Із фондів Шосткинського міського краєзнавчого музею.
18. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни 1919-1920 рр. // Збірник документів і матеріалів. К., 1957. – 502 с.
19. ДАЧО НВ. Ф. Р-2161. – Оп. 1. – Спр. 11.
20. ДАЧО. – Ф. Р-674. – Оп. 1. – Спр. 178.
21. Там само – Ф. Р-608. – Оп. 1. – Спр. 169.
22. Там само. – Спр. 167.
23. ДАЧО НВ. – Ф. Р-6121. – Оп. 1. – Спр. 13.
24. ДАЧО. – Ф. Р-674. – Оп. 1. – Спр. 70.
25. Карпеко А.А. Из спогадів про Ніжинський інститут 20-х років. // Література та культура Полісся. Ніжинська вища школа (1820-1990) Ніжин, 1990. – Випуск 1. – 240 с.
26. ДАСО. – Ф. Р-4307. – Оп. 1. – Спр. 1.
27. ДАЧО. – Ф. Р-674. – Оп. 1. – Спр. 204.
28. Там само. – Спр. 72.
29. Там само. – Спр. 64.
30. Там само. – Спр. 332.
31. Там само. – Спр. 105.
32. Там само. – Спр. 247.
33. Там само. – Спр. 444.
34. Белашов В.І., Гурець М.П., Заїка В.В. Глухівський державний педагогічний інститут (1874-1994 рр.) – Суми: ВВП «Мрія» ЛТД, 1994. – 80 с.
35. Лист Є.Пашкевич до І.Ляшка. // Із фондів музею Глухівського педуніверситету.
36. ДАЧО НВ. – Ф. Р-6121. – Оп. 2. – Спр. 3271.

Перелік умовних скорочень

ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
Губпрофос – Губернський відділ професійної освіти
ДАСО – Державний архів Сумської області
ДАЧО – Державний архів Чернігівської області
ДАЧО НВ – Державний архів Чернігівської області, Ніжинський відділ
ІНО – Інститут народної освіти
Наркомос УСРР – Народний комісаріат освіти Української соціалістичної радянської республіки
РНК УСРР – Рада народних комісарів Української Соціалістичної Радянської Республіки
Робфак – робітничий факультет
Укрголовпрофос – Український головний комітет професійної освіти
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
Уисполком – Уездный исполнительный комитет
Ушартком – Уездный партийный комитет
Упрофобр – Уездный отдел профессионального образования
Факсоцвих – факультет соціального виховання
Факпрофос – факультет професійної освіти
ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦК КП(б)У – Центральний комітет комуністичної партії (більшовиків) України.
ЧІНО – Чернігівський інститут народної освіти
ШКМ – Шосткинський краєзнавчий музей

В статье исследовано влияние объективных и субъективных факторов на процесс становления и деятельности высших учебных заведений Черниговщины как региональных центров формирования нового украинского интеллигента в 20-е годы XX в.

In article was found influence objective and subjective facts on standing process and activity high educational establishments of Chernigivs region as cells of creation of new ukrainian intelegent in 20-years of XX centures.

УДК 63.3

Ольга Надирова

ДЕЯКІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ (ДОСВІД ФРАНЦІЇ)

Автор статті висвітлює деякі напрямки діяльності державних, громадських та освітянських установ Франції, зосереджуючи увагу саме на тих заходах, які сприяють підвищенню обізнаності населення щодо культурної спадщини, заохочують громадян піклуватись про свої пам'ятки, виховують повагу до історії народу.

Охорона пам'яток історії та культури є актуальною та болючою темою українського суспільства. Процес формування пам'яткоохоронних концептуальних підходів в Україні ще триває, державні інституції вдосконалюють методи своєї роботи, а громадський сектор у цій сфері в Україні майже не розвинутий. Тому вивчення досвіду інших країн є важливим і доцільним.

Франція – країна, яка ще з XVIII сторіччя почала приділяти увагу пам'яткам, аналізуючи їх стан, формуючи списки найважливіших національних пам'яток.

© Надирова Ольга Віталіївна – аспірантка Київського славистичного університету